

GROTESKI VALTA

COLLÈGE DE FRANÇEN KELLONSOITTAJA

HIRVIÖIDEN JA PEUKALOISTEN MAASSA

Michel Foucault, Les Anormaux. Cours au Collège de France 1974–1975. Gallimard, Paris 1999. / Abnormal. Lectures at the Collège de France 1974–1975. Picador, New York 2003.

“Epänormaalien” määrittelemätön ja sekava suurperhe, pelko, joka kummitteli 1800-luvun lopussa, ei ole ainoastaan ja yksinkertaisesti merkki epävarmuudesta tai hieinan onnettomasta episodista psykopatologian historiassa: se muodostui vastavaroisessa suhteessa kaikkien kontrollin instituutioiden kokonaisuuteen, kaikkiin tarkkailun ja jakamisen mekanismien sarkoihin; ja kun se olisi ollut lähes kokonaan verhottu “degeneraation” kategoriaan, se lahjoitti paikan naurettaville teoreettisille kehittelyille, joilla oli kuitenkin julkia todellisia vaikutuksia (Michel Foucault, *Les Anormaux*).

HIRVIÖ
AKATEMIASSA

Mikä sitten on niin vaarallista siinä tosiasialla, että ihmiset puhuvat, että heidän diskurssinsa lisääntyy määrittelemättömästi? Missä tässä piilee vaara? [...] On olemassa vaanivia hirviöitä, joiden muoto muuttuu tiedon historiassa. (Michel Foucault’n virkaanastujaisestelmä Collège de Francessa.)

“Mitä me olemme tehneet, mitä me olemme tehneet? Hyvä luoja, mitä me olemme tehneet?” aloitti hätäntynyt Collège de Francen professori puhelunsa Georges Dumézille 70-luvun alussa, kun hänen kollegansa Michel Foucault näyttäytyi lehtikuvissa siirtotyöläisten, Sartren ja ääri-

vasemmistolaisten rinnalla mielenosoituksissa rasismia, vankeiloita ja erilaisia yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia vastaan (ks. Eribon 1993, 302). Kaksi vuotta aikaisemmin tämä poliittinen radikaali oli valittu konservatiivisen ja ylintä akateemista arvostusta nauttivan Dumézilin tukemana Ranskan ylimmän tieteellisen pyhäkön professoriksi vain 43-vuotiaana. Valinnan taustalla oli Dumézilin lisäksi äärimmäisen vaikutusvaltainen akateeminen tukijajoukko; sitä vastusti puolestaan ryhmä poliittisesti häätäntyneitä professoreita sekä Académie des sciences morales et poliitiqesin virkamiehiä, jotka aikoiivat sulkea pyhäkön portit sinne tunkevalta poliittiselta hirviöltä, olivat tämän akateemiset ansiot kuinka loistavia tahansa.

Foucault oli toiminut 60-luvun lopulla johtajana toukokuun ’68 synnyttämän radikaalin Vincennesin kokeiluyliopiston filosofian laitoksella, joka opetushallinnon silmissä oli kaikkein hirviömäisimmät opiskelijaradikalismien muodot valloilleen päästännyt painajainen. Juuri Vincennesissä opiskelijaradikaalien aluksi “oikeistolaiseksi gaullistiksi” haukkuma Foucault siirtyi barrikadeille opiskelijoiden rinnalle. Vaikka hänen oli välillä suojauduttava militanteilta opiskelijoilta rautatangon avulla ja puolustettava muunkinlaisen filosofian opettamista kuin opiskelijoiden suosimia trotskilaisia vallankumousanalyyseja, oli Foucault aina puolustanut opiskelijoitaan opetushallintoa ja mellakkapoliiseja vastaan kysyen: “Mikä filosofiassa on niin vaarallista, että siltä on niin huolellisesti suojauduttava? Ja mikä tekee vincen-

nesläisistä niin vaarallisia?”¹

Vuonna 1970 Foucault kuitenkin totesi olevansa kyllästynyt olemaan puolihullujen ympäröimänä, jätti tyytyväisenä “radikaalin vapauden” parakkilyloipiston Pariisiin laitamilta ja siirtyi täysin toiseen maailmaan, myyttiseen “vapauden valtakuntana” pidettyyn Collège de Francen historiaa tiikkuvaan arvorakennukseen Marcelin-Berthelot’n aukiolla. Heti virkaanastujaispuheessaan 2.12.1970 Foucault otti esille diskurssin vaarallisuuden määrittäen oppituolinsa (ajattelujärjestelmien historia) keskeiseksi kysymykseksi analyysin tavoista kontrolloida ja hallita diskurssin vaarallisuutta. Foucault kysyi retorisesti, “Onko sivilisaatiota, joka ulkoisesti näyttäisi kunnioittavan enemmän diskurssia kuin omamme?” ja epäili sitten myös tämän *logofilian* taustalla olevan salattu diskurssin pelko: “syvä logofobia, eräänlainen hiljainen kauhu näitä tapahtumia, sanottujen asioiden massaa, näiden kaikkien lausumien ylikuohuntaa vastaan, kaikkea vastaan, joka voisi olla väkivaltaista, epäjatkovaa, taistelunhaluista, myös epäjärjestyttä lietsovaa ja vaarallista – tätä suurta diskurssien alituisia ja järjestymättömää sorinaa vastaan.” (Foucault 1971, 51–52.) Uuden oppituolin tarkoituksena oli analysoida tämän pelon erilaisia historiallisia muotoja, diskurssin materiaallisuutta, sen historiallisia ulkoisia ja sisäisiä järjestymisen ehtoja sekä tapoja kontrolloida, rajoittaa ja määrittellä sitä, mitä kulloissakin historiallisessa diskurssissa 1) voidaan sanoa, 2) mitä siinä on sallittua sanoa ja 3) kenen nimissä se voidaan sanoa. Tässä piili oppituolin uutuus:

diskurssia ei käsiteltäisi vain läpinäkyvänä kommunikation välineenä, vaan omassa materiaalisessa konfliktissaan. Diskurssin järjestäytymistä ei analysoitaisi vain loogisena tai lingvistisenä rakenteena, ei väitteiden kalkkyylina tai kieliopillisina lauseina, vaan historiallisen diskurssin olemassaolon muodostavana lausumien järjestyksenä, erilaisista diskurssin rajoittamisen ja järjestämisen tavoista muodostuvana historiallisena käytäntönä. Kysymys oli länsimaisen tiedontahdon analyysistä, jossa tuo tiedontahdo ei esiinny vain vapaana ideaalis-universaalina pyrkimyksenä puhtaana tiedon nautintoon, vaan sen ilmenemistä tutkittaisiin kaikissa konkreettisissa historiallisissa intresseissään ja muodonmuutoksissaan. Länsimainen kulttuuri ei ole muita vapaampi diskurssin kontrollista, ja sen oletama diskurssin vapaa liike voi olla ideaalis-romanttinen toive, joka todellisuuden kuvauksena on kuitenkin konkreettiset diskurssin rajoitukset ja määritykset peittävä ideologia. “Jokaisessa yhteiskunnassa diskurssin tuottaminen on samalla kontrolloitua, valikoitua, järjestynyttä ja uudelleen jaettua tiettyjen määrältään rajoitettujen menettelytapojen toimesta, joiden rooli on torjua sen valta ja vaarat pitääkseen kurissa satunnaiset tapahtumat, välttääkseen sen raskaan ja huolestuttavan materiaalisuuden” (ibid.).

Mutta vaikka diskurssi on aina säädelyä, on sen järjestyksen labyrintilla historiallisesti vaihtelevat muodot aivan kuten Daidaloksen perillisillä, länsimaisen tiedon tekniikoilla, on historiallisesti muuttuvat strategiat diskurssin ra-

jat sekoittavan ja sen harkapäisen väkivallan, Minotauoksen, kahlitsemisessa. Foucault’n mukaan myös filosofien historian ja politiikan näennäisesti ylittävästä yleveydestä huolimatta itse länsimainen totuuden tahto (*volonté de vérité*) ei ole teknisempää tiedon tahtoa (*volonté de savoir*) vapaampi historiallisesta materiaalisuudesta ja konkreettis-institutionaalista ehdoistaan. “Totuuden tahdolla on oma historiansa, joka ei ole yleisesti sitovien totuuksien historiaa: se on tunnettujen objektien tasojen historiaa, tietävän ja tietoisien subjektin [*du sujet connaisseur*] toimintojen ja asemien historia, tiedon [*la connaissance*] materiaalisten, teknisten ja välineellisten investointien historia” (ibid.).

Virkaanastujaisluennossaan Foucault luettelikin joukon erilaisia diskurssille ulkoisia ja sisäisiä sekä sen aihetta (mistä voi puhua), tapaa (miten voi puhua) ja subjektia (kuka voi puhua) koskevia diskurssin järjestämisen menetelmiä. Collègen professorina Foucault itse oli vahvoilla kahden jälkimmäisen suhteen, sillä hänen diskurssillaan oli nyt korkein akateemiserituaalisen legitimaation ja oikeutetun tutkimuksen subjektin paikka. Korvatessaan aikaisemman filosofisen ajattelun historian oppituolin omalla ajattelujärjestelmien historian oppituolillaan Foucault oli kuitenkin laajentanut sitä mistä filosofisessa diskurssissa voidaan puhua. Tämä oli Foucault’n varsinaisen filosofisen kontribuution ydin, jonka Georges Canguilhem huomasi jo “Hulluuden historiasta” todetessaan työn hienouden piilevän sen tavassa käsitellä ylellä filosofisen poh-

diskelun tasolla filosofien ja psykiatrian historioitsijoiden aiemmin ylenkatsomaa materiaalia. Foucault ei ollut suuri “filosofi” tai “historioitsija”, mutta hän oli yksi viime vuosisadan suurimmista ajattelijoista, joka pyrki ajattelemaan silloinkin, kun filosofit ja historioitsijat kieltäytyivät tästä toiminnasta. Tuo toiminta vaati häntä kulkemaan pitkin filosofisen käsitteellistämisen ja historiallisen kokemuksen välistä hankalaa nuoraa, jota hänen filosofit- ja historioitsijakriittikkonsa yrittivät kilvan keinuttaa omista institutionalisoiduista tiedon torneistaan haluten pudottaa ja murskata tämän filosofis-historiallisen, transsendentaalis-empiirisen sekasikiön perustavan perustan (filosofit) tai empiirisen faktan (historioitsijat) kivilatille. Foucault’n niin sanotut seuraajat ovat kieltäytyneet astumasta epävarmuuden nuoralle ja ovat palauttaneet ilman akateemisia identiteetti-papereita ajatelleen henkisen “isänsä” ongelmat joko kaikkea historiallista konkreettisuutta vailla oleviksi abstrakteiksi filosofisiksi pohdinnoiksi tai filosofiaa kammoaviksi empiiris-kuvaileviksi sosiaali-historioiksi.

Foucault ei itse voinut olla ironisoimatta uutta asemaansa ja aloitti virkaanastujais-esitelmänsä tiedonhalun ja instituution dialogilla, jossa diskurssin loputtomaan virtaan heitetty halu pelkää diskurssin väkivaltaista aloittamista ja jolle instituutio vastaa lohduttavasti: “Sinun ei tarvitse kauhistua aloittamista; me olemme kaikki täällä todistaaksemme diskurssisi kuuluvan lailliseen järjestykseen. Sen ilmaantumista on jo kauan tarkkailtu ja sille on valmisteltu paikkaa, joka kunnioit-

taa sitä riisuen sen aseista. Ja siitä huolehditaan, että jos se saa jonkinlaista valtaa, se on kuitenkin meiltä ja ainoastaan meiltä saatua.” (Ibid., 9.) Foucault tunsi itsensä vaivautuneeksi uudessa asemassaan ja pelkäsi sen muodostuvan vain tiedolliseksi vallankäytöksi yleisöä kohtaan (Foucault 1994, 789). Hän yritti rauhoittaa itseään selittelemällä luentonsa olevan auktoriteettisen sanan julistuksen sijaan tutkimusdiskurssin vapaata liikettä ja ainoastaan tutkimusongelmiensa yleistä raportointia. “Collège de France toimii nyt perustaltaan tutkimusinstituutina. [...] Niinpä en pidä keskiviikkoisia tapaamisiamme opetustoimintana vaan ennemminkin eräänlaisina julkistettuina selvityksinä työstä, jota muuten saan tehdä suhteellisen oman mieleni mukaan. Tässä suhteessa näen absoluuttiseksi velvollisuudekseni kertoa teille suurin piirtein tekemisistäni, siitä mihin olen saapunut ja mihin suuntaan työni on kulkemassa. Tässä suhteessa olette myös täysin vapaita tekemään käsittelemilläni asioilla mitä haluatte. Nämä ovat tutkimusehdotelmia, ideoita, skeemoja, luonnostelmia, välineitä; tehkää niillä mitä haluatte. Pohjimmiltaan se kiinnostaa minua, muttei kuulu minulle lainkaan. Se ei kuulu minulle, sillä tehtävänäni ei ole asettaa sanomani hyödyntämisen lakia sille, mitä te teette. Se kiinnostaa minua, sillä tavalla tai toisella se, mitä te teette, liittyy omaan tekemiseeni.” (Foucault 1997, 3-4.)

Poliittisesti hätääntyneiden professoreiden lohdutukseksi Foucault ei siis tuonut masojen kapinaa Collègeen vaan ainoastaan tutkimukseen kuuluvan tiedon jatkuvan vallan-

kumouksen erottamalla akateemiset tiedon kriteerit poliittisista taisteluista. Kyse ei ollut teorian ja käytännön erottamisesta vaan osasta uutta ei-sartrelaisen intellektuellin toimintaa. Tämän intellektuellin tehtävä ei ole edustaa alistettuja ja tuottaa heille poliittista tietoisuutta kertomalla miten heidän on ajateltava ja toimittava, vaan tuottaa tietoa oman pätevyytensä pohjalta vallitsevia tiedonmuotoja kyseenalaistaen, mutta konkreettiset konfliktit ja tietoa koskevat taistelut itse asianosaisille jättäen. Tätä roolia Foucault toteutti viidentoista vuoden ajan ja luennoi aina talvisin kolmen kuukauden ajan joka keskiviikko yli viidensadan kuulijan joukoille aivan liian täyteen ahdetussa Collègen suuressa auditoriossa. Koko 60-luvun Foucault oli ponnistellut ankarasti saavuttaakseen tämän akateemisen vallan ylimmän paikan ainoastaan kohdatakseen siellä lopulta vallan yksinäisyyden. 70-luvun lopulla akateemisesta paratiisista oli muodostunut vankila, josta hän pyrki pääsemään mahdollisimman paljon pois jakamaan ajatteluaan muiden kanssa. Kuulijamassoistaan huolimatta Foucault ei kohdannut Collègessa ajattelun yhteisöllistä diskurssien sorinaa juhlivaa festivaalia, vaan tämä yksinäisyydestä kärsivä Collège de Francen kellonsoittaja vai-pui valta-asemansa eristykseen aina kellon ilmoittaessa luennon loppuneen: “Pitäisi voida keskustella siitä, mitä olen esittänyt. Joskus, kun luento ei ole ollut hyvä, tarvittaisiin jotakin pientä, vaikkapa kysymys, jotta kaikki loksahtais paikalleen. Mutta sitä kysymystä ei koskaan tule. Ranskassa ison ryhmän

läsnäolo tekee kaiken todellisen keskustelun mahdottomaksi. Kun tällaista palautetta ei ole, luento teatralisoi-tuu. Minulla on yleisöön eräänlainen näyttelijän tai akrobaatin suhde. Kun olen päättänyt puheeni, sitä seuraa täydellinen yksinäisyyden tunne.”²

ARIADNEN LANKA VALLAN LABYRINTTEIHIN

Luentojen päätyttyä Foucault luuli aluksi kuuntelijoiden tulevan keskustelemaan hänen kanssaan, mutta nämä tulivatkin keräämään kasettinauhurinsa. Näiden kasettien pohjalta aloitettiin 90-luvulla luentojen toimittaminen kirjalliseen muotoon. Sarjan toimittajat, François Ewald ja Alessandro Fontana, ovat muistuttaneet, ettei kyse ole varsinaisesti julkaisemattomista teksteistä vaan luennoilla puhutun sanan julkaisemisesta, josta on jätetty pois Foucault’n luentomateriaalina käyttämät kirjalliset muistiinpanot. Foucault nimittäin unohti kysyä itseltään “mitä vaarallista on postuumissa diskurssin sorinassa” ja kielsi kaiken kirjallisen materiaalin postuumin julkaisemisen, kuten lähes valmiin “Lihan tunnustuksien” käsikirjoituksen, jota hän ei ehtinyt saattaa kustantajalle ennen kuolemaansa.

Parhaan johdannon luennoista tarjoavat vuonna 1989 kokonaisuudessaan julkaistut Foucault’n lyhyet kirjalliset yhteenvedot kurssien teemoista.³ Itse luennot taas laajentavat huomattavasti näiden teemojen sisällä käsiteltyä materiaalia kuten Foucault’n oman diskurssin kysymyksenasetteluja. Niistä on kuitenkin turha etsiä viimeistä kokonaista totuutta “tekijä” Fou-

cault'sta, joka auttaisi meitä identifioimaan paremmin hänen ajattelunsa, sillä ne enemminkin moninaistavat "tekijä" Foucault'n ja auttavat meitä taas kyseenalaistamaan valitsemat näkemyksemme Foucault'n ajattelusta. Ennen kaikkea ne kertovat Foucault'n ajattelun uskomattomasta kyvystä liikkua laajoilla alueilla, edetä pikkutarkoista yksityiskohdista suurten kokonaisuuksien maalaamiseen ja ennen kaikkea kyvystä avata jatkuvasti uusia kysymyksenasetteluja ja tutkimusongelmia. Ja vaikka luennot tuovat myös uutta laajuutta Foucault'n kirjoissaan käsittelemiin teemoihin, ne sisältävät myös paljon avauksia ja ajatuskokeita, joita Foucault ei koskaan käsitellyt varsinaisessa tuotannossaan. Kaikkiaan kolmetoista osaa käsittävää luentomateriaalia vuosilta 1970–84 määrittääkin valtava aiheiden ja kysymysten rikkaus. Tähän mennessä ranskaksi on ilmestynyt neljä osaa,⁴ joista viime vuonna ilmestyivät lukuvuoden 73–74 luennot "Le pouvoir psychiatrique", ja tämän vuoden aikana, kun Foucault'n kuolemasta tulee kuluneeksi 20 vuotta, pitäisi ilmestyä lukuvuoden 1978–79 luennot. Valtava määrä materiaalia on siis vielä odotettavissa. Luennot julkaistaan myös kokonaisuudessaan englanniksi Arnold. I. Davidsonin toimittamana sarjana, josta ilmestyi viime vuonna kaksi osaa.⁵

Kirjoihin verrattuna luennoissa on myös pelissä vahvemmin Foucault'n ajattelun kokeileva ja kyselevä luonne sekä hänen tutkimuksensa hypoteettinen eteneminen, jossa testataan erilaisia ongelma-asetteluja ja näkökulmia. Luennoissa näkyy selvästi yh-

den kysymyksen ja näkökulman johtaminen toiseen kysymykseen ja uuteen näkökulmaan. Luennot tuovat eteemme ajattelun elävän prosessin, mutta myös tuon ajattelun varsinaisen aiheen eli itse länsimaisen ajattelun historian, joka Foucault'lle ei tarkoita mitään tahansa aivotointia vaan asioiden problematisointia. Foucault tutki ajattelun "ongelmien" historiallisia mahdollisuusehtoja, siis sitä, miten ja minkä pohjalta tietyistä tekijöistä tai ilmiöistä tuli keskeisiä toimivan ajattelun ja näin myös tiedon ongelmia, vallan ongelmia ja itsen ongelmia. Kyse oli ongelmien kahdentamisesta, jonka metodina toimi ajattelun historiallisten ongelmien ongelmallistaminen. Foucault siis pyrki tekemään ajattelevan ajattelun ajattelevaa historiaa, vaikka useat hänen ajattelemattomat seuraajansa ovat tämän unohtaneet pyrkimyksessään rakentaa arkeologista, genealogista tai hallintomontaalista metodia eräänlaiseksi foucault'laiseen tutkimukseen.

Vaikka luentojen elävä ajatteluprosessi avautuu useisiin suuntiin ja kysymyksenasetteluihin, tästä labyrintista on mahdollista jäljittää erilaisia metapolkuja riippuen siitä, mitä johtolankaa lähemme seuraamaan. Jos tartumme vallan muotoja auki kerivän kysymyksenasettelun lankaan, se johtaa meidät erilaisten siirtymien reitille, jolla Foucault hakee jatkuvasti eri lähestymistapoja käsitteellistääkseen perinteisessä poliittisessa analyysissä sivuutettuja konkreettisen vallan muotoja. Ensimmäiset luennot kiinnittävät langanpään antiikin juridis-poliittisiin matriiseihin ja päättyvät modernille ominaisen "tutkin-

non" (*examen*) matriisiin hypoteesiin, mikä vuorostaan avautuu kohti "tarkkailun" matriisiä ja kerii myöhemmin itsensä kasaan "normalisoivan" vallan analyysiksi. Normalisoivan vallan ongelmasta taas kehittyi kysymyksenasettelu biovallasta, mikä johtaa väestön käsitteen ja poliittisen taloustieteen ongelma-asettelujen kautta lopulta liberalististen hallinnon tekniikoiden analyysiin ja kysymykseen hallinnollistumisesta. Sitten hallinnollistumisen analyysin kautta tapahtuu äkkiä isompi käänös kohti itsen teknologioiden historiallista analyysia ja jälleen uusi paluu alkuun ottamaan vauhtia antiikista. Viimeisessä siirtymässä myös filosofisen kompassin neula kääntyy lähes 180 astetta, ja klassisesta filosofista pakoreittejä etsinyt ajattelija syöksyykin takaisin sen ytimeen affirmoiden jälleen oman työnsä filosofiana ja liittää sen itsen "henkisen toiminnan" sokraattiseen traditioon.

Ensimmäiset tiedontahdon luennot (1970–71) pyrkivät käsittelemään diskursiivisia järjestelmiä länsimaisen tiedontahdon morfologian näkökulmasta. Etsien filosofista tiedontahdon teorioista mallia tähän morfologiaan Foucault päättää testata nietzscheläisvaikutteista vahvan intressin tiedontahdon mallia diskurssin järjestyksen analyysiin ja soveltaa tätä erityisesti arkaaisen antiikin oikeutta käsitteleviin diskursseihin. Samalla hän hahmottelee keskeisiä juridis-poliittisen matriisin historiallisia muotoja, kuten koettelu (*épreuve*), mitan (*mesure*), tutkinnan (*enquête*) ja tutkinnon (*examen*) matriisit, joista nietzscheläinen alkuasetelma painottaa

tietenkin kilvoittelun ja koe-tuksen (*épreuve*) ensisijaisuutta. Sitten Foucault siirtyy erityisesti modernille ja ihmistieteille ominaiseksi näkemänsä tutkimuksen matriisin tutkimukseen sekä käsittelemään moderneja sosiaalisen kontrollin ja rangaistusjärjestelmien muotoja (1971–72) analysoidakseen edelleen seuraavana vuonna rankaisevan yhteiskunnan historiallista muodostumista. Hän esittää keskeisenä ongelmana kysymyksen siitä, miten vankilasta kaikkien vaihtoehtoisten rankaisumenetelmien joukosta tuli keskeisin moderni rankaisumuoto (1972–73). Nämä teemat kiteytyvät tietenkin 1975 julkaistussa *Tarkkailla ja rangaista*-teoksessa.

Tämän jälkeen Foucault palaa vanhaan 60-luvun teemaansa psykiatrisen vallan muodoista, mutta tällä kertaa hieman eri näkökulmasta. Hän hahmottelee sekä psykiatrisen tiedon (1973–74) että epänormaaliuden poliittis-historiallista genealogiaa (1974–75) ja päätyy näkemään, että psykiatria kiinnittyi modernissa juuri normaalin yhteiskunnallisen järjestyksen poliittiseen suojelutehtävään.

Vuoden 1976 luennoilla hän ottaakin tämän yhteiskunnan puolustamisen vaa-teen yleisemmän analyysin kohteekseen ja testaa strategian ja taktiikan mallia vallan analyysin lähtökohtana asettaen historiallis-poliittisen sodan diskurssin juridis-poliittisen oikeuden diskurssin vaihtoehtoksi vallan analyysissä. Luentojen lopussa hän esittää uuden biovallan hypoteesinsa, joka ilmaantuu myös samana vuonna julkaistun *Seksuaalisuuden historian* ensimmäisen osan lopussa ikään kuin makrohistoriallisena sek-

suaalisuuden dispositiivin mikrostrategioiden historiallisena kontekstualisointina. 70-luvun luentojen perusteella voidaankin nähdä koko alkuperäisen seksuaalisuuden historian projektin olleen jo hyvin valmiiksi jäsenytneen, sillä Foucault oli käsitellyt luennoillaan jo varsin laajasti teemoja, joiden piti muodostaa johdantoa seuraavat viisi osaa: “Liha ja ruumis” (*La chair et le corps*); “Lasten ristiretki” (*La croisade des enfants*); “Nainen, äiti ja hysteerikko” (*La femme, la mère et l’hystérique*); “Pervertikot” (*Les pervers*) ja “Väestö ja rodut” (*Populations et races*). Osat eivät kuitenkaan koskaan ilmestyneet. “Tiedontahto”, projektin johdanto, oli valtava menestys ja jatkon osalta kaikki näytti olevan liian selvää Foucault’n kaltaiselle innovatiiviselle ajattelijalle. Tuo ajattelu joutui perustavaan kriisiin, joka vaati uutta suuntautumista.

Seuraavana vuonna Foucault olikin virkavapaalla Collègesta ja palattuaan hän otti kyllä aiheekseen projektin viimeisen osan teeman eli väestön (1977–78). Tarkoitus oli selvittää biovallan hypoteesia analysoimalla väestön ja ihmislajin käsitteen muodostumista 1700-luvun lopussa ja niiden eroa vanhaan ihmiskunnan käsitteeseen sekä pohdita väestön käsitteen asemaa poliittisen taloustieteen synnyssä. Samalla Foucault kuitenkin liukui pois alkuperäisestä suunnitelmasta, ja “Biovallan synty” -otsikon alla pidetyt seuraavan vuoden luennot (1978–79) etenivät jo kohti väestön käsitteen syntyyn liittyvän liberalismien poliittisen rationalisaation muotojen tutkimusta. Tämä johti aina amerikkalaisen ja saksalaisen toi-

sen maailmansodan jälkeisen uusliberalismin hallintotekniikoiden vertailuun. Vuoden 1978 helmikuun ensimmäisen keskiviikon luento, joka julkaistiin heti samana vuonna italialaisessa *Aut Aut* -lehdessä otsikolla “La governamentalità”, onkin sittemmin synnyttänyt Englannissa kokonaisen hallinnollistumisen tutkimustradition. Samalla Foucault suunnitteli tutkimusta laajemmista “makropoliittisista” poliittisen hallinnon teorioista huomaten pelkän “mikropoliittisen” piiperryksen riittämättömäksi.

Yllättäen vuoden 1979–80 luennoissa “Elävän hallinnoinnista” ei ole enää kyse väestön eikä varsinaisesti modernin liberalismien ongelmasta, josta Foucault tosin piti vielä yksityisen seminaarin. Sen sijaan ilmoitettuaan ottavansa “hallinto”-termin hyvin laajassa merkityksessä yleisenä ihmisen käytöksen ohjaamisena Foucault palaa analysoimaan jo 70-luvun alkupuolella käsittelemiään kristillisen itsetutkiskelun ja tunnustamisen teemoja jälleen uudesta näkökulmasta. Hän haluaa kysyä, miksi kristillisessä hallintokulttuurissa pelkkä totteleminen ja alistuminen ei ole ollut riittävää, vaan alistuvalta on edellytetty myös totuuden tekoja ja itseä koskevan totuuden tutkimusta. Luultavasti tässä vaiheessa Foucault viskaa seksuaalisuuden historian toiseksi osaksi tarkoitettua ja lähinnä 1600-luvun tunnustuksen teknologioihin painottuneen “Liha ja ruumis” (*La chair et le corps*) käsikirjoituksen lopullisesti roskakoriin, ja se muuttuu uuden seksuaalisuuden historian neljänneksi osaksi tarkoite-dukseksi, varhaisiin kirkkoisiin keskittyväksi “Lihan tunnus-

tuksiksi”. Samalla kysymystä länsimaisesta totuudentahdosta ei liitetä ainoastaan historiallisesti vaihtelevien tiedonmuotojen ja vallan käytäntöjen yhteyteen vaan historiallisesti muuttuviin itsen tekniikoihin, kuten lukuvuoden 1980–81 eksplisiittisesti subjektiviteetin ja totuuden aiheekseen ottavilla luennoilla. Foucault’n mukaan kyse on hallintomentaliteetin kysymyksen uudelleen kysymisestä “itse-suhteen” muodostumisen näkökulmasta eräänlaisena itsen kokemuksen historiana. Tämä ei tarkoita sen enempää paluuta fenomenologien rakastamaan alkuperäiseen kokemukseen kuin tutkimusta mielen-, ruumiin- tai tunteiden filosofioiden esittämistä erilaisista itsen teoretisoinneista vaan pyrkimystä teoretisoida historiallinen itsen kokemus käytännöllisen itsen työstämisen näkökulmasta.

Uusi kysymyksenasettelu avaa täysin uuden tutkimusprojektin länsimaiseen “itsensä huolehtimisen” historiaan. Sen eräänlaiseksi “alkutekstiksi” asettuu (Platonin?)⁶ sokraattinen Alkibiades ja ennen kaikkea antiikin Kreikan käsite *epimeleia heautou*, jossa huoli yhdistyy itseä koskevaan refleksiivipronominiin (*heautou*). Ongelmana on nyt tämän refleksiivisyyden konkreettis-käytännölliset muodot. Vaikka antiikin Kreikan ja sittemmin länsimaisen kulttuurin suuri imperatiivi on tunnetusti Delfoin oraakkelin “tunne itsesi” (*gnothi seauton*), Foucault haluaa tunnustella tuon itsen tuntemisen konkreettis-historiallisia tekniikoita. “Tunne itsesi” -imperatiivin sijaan etusijan saakin itsestä huolehtimisen (*epimeleia heautou*) tekniikat edellisen konkreettis-käytännöllisi-

sinä ja historiallisesti vaihtelevina ilmentyminä.

Foucault fasinoituu täysin itsestä huolehtimisen teemasta, ja koko vuoden 1981–82 kenties eniten puhetta tuottaneet luennot keskittyvätkin lähes yksinomaan itsestä huolehtimista painottaneeseen hellenistiseen filosofiaan. Kun vielä 70-luvun alussa Foucault oli asettunut usein sofistien puolelle sokraattista traditiota vastaan, hän löytää nyt hellenistisestä “sokraattisuudesta” itselleen läheisimmän filosofian itsen henkikäytännöllisenä työstämisenä ja näkee saksalaisen filosofian *bildung*-tradition tämän modernina perillisenä. Luentoensa lopuksi hän nostaa jälleen Hegelin tämän tradition moderniksi suureksi edustajaksi: “Ymmärrätte hyvin, miksi ‘Hengen fenomenologia’ on tämän filosofian huippu” (Foucault 2001, 467). Vuoden 1982–83 luennoilla Foucault ottaakin saksalaisen *bildungin* perustavan tekstin eli Kantin *Was ist Aufklärung?* -esseen lähtökohdakseen ja määrittää nyt oman filosofiansa aktualisuudentontologiaksi, jossa Baudelairin runoilema modernin eetoksen virittyneisyys kohottaa jälkikantilaisen filosofoinnin historiallisen järjen muodoista. Samalla Foucault vertaava valituksen ja antiikin totuuden puhumisen (*parrhesia*) teemaa⁷ ja pitää jälkimmäisestä luentosarjan myös Kaliforniassa Berkeleyn yliopistossa.⁸ Suorasta puheesta ja varsinkin kynnikoiden totuudella skandalisoimisesta Foucault löytää lopulta myös itselleen sopivan totuuden teeman. Tässä totuuden sanominen ei merkitse vain kristillistä tunnustamista tai ihmistieteiden totuuksien ja vallan tekniikoiden yhdistämistä vaan

aktiivista vastarinnan muotoa. Tämän “totuuden kieltävän ranskalaisen nihilistin” viimeiset itsen ja toisten hallinnan luennot (1984) käsittelevätkin totuuden rohkeuden (*le courage de la vérité*) teemaa. Kesällä Collègen Diogenes kuolee skandaalimaisesti aidiisiin, minkä eräät totuuden rohkeudesta kärsivät tekopyhät intellektuellit aluksi yrittävät sensuroida.

GROTESKI VALTA

Mennään, mennään! Eläköön Isä Ubu, hän on hallitsijoista jaloin! (Alfred Jarry, *Kuningas Ubu eli puolalaiset*, 1896.)

Vuoden 1974–75⁹ luennoilla Foucault tutkii psykiatrisen vallan juridis-poliittis-lääketieteellis-seksuaalisia labyrinthteja ja törmää siellä suuriin hirviöihin ja pikkuisiin sukupuolielimillään peukaloiviin lapsiin. Nämä luennot, jotka julkaistiin viisi vuotta sitten Ranskassa, käännettiin viime vuonna englanniksi, mikä tulee varmasti poikimaan taas sarjan uusia Foucault-analyyseja ja kommentaareja ympäri maailmaa. Luentojen englanninkielinen käännös on suhteellisen sujuva, mutta myös sitä lukiessa kannattaa pitää ranskalaista tekstiä rinnalla etenkin terminologian tarkistamiseksi. Luennot esittelevät jälleen sarjan useita kysymyksiä, mutta käsittelevät samalla myös *Tarkkailla ja rangaista* - sekä “Tiedontahto” -teoksista tuttuja teemoja ja osoittavat näiden kahden kirjan keskinäisen yhteyden. Niissä ilmenee myös seksuaalisuuden historian alkuperäisen projektin teemat, kuten kristillisen tunnustuksen käsittely (liha ja ruumis), 1800-luvun onanian ongelma

(lasten ristiretki) ja ennen kaikkea epänormaaliuden teema (pervertikot). Näille kaikille yhteisen viitteen antaa normalisoivan vallan ilmaantuminen, jota Foucault analysoi jäljittämällä epänormaaliuden genealogiaa erityisesti psykiatrisen vallan muuttuvista muodoista. Psykiatrisen diskurssin ja vallan auki kehittyminen esitetään sille konstituutiivisten ja historiallisesti vaihtuvien arkkiongelmien kautta, hulluudesta rikollisuuden ongelman kautta seksuaalisuuden ongelmaan. Näin Foucault'n kolme suurta teemaa asettuvat samalla psykiatrisen diskurssin historiallisiksi virstanpylväiksi.

Foucault käykin pitkällisen puuduttavasti läpi psykiatrisia lääketieteellisiä-juridisia asiantuntijalausuntoja, jotka hän aikoi toimittaa ja julkaisista, aivan kuten hän teki 1700-luvun *Lettres de cachet*-asiakirjojen ja toisaalta Pierre Rivièren ja Herculine Barbinen "elämäkertojen" osalta.¹⁰ Aluksi käsitellään psykiatrien lausuntoja Ranskan oikeusistuimille vuosilta 1954 ja 1974 ja sitten esitään näiden lausuntojen mahdollisuusehtojen "historiaa" käymällä läpi kuuluisien psykiatrien lausuntoja vuodesta 1826. Erityisen aseman luennoilla saa erilaisten mielipöistien ja hirviömaisten rikosten aiheuttamat ongelmat ja analyysit sekä niissä tapahtuneet siirtymät 1800-luvulla. Kaikilla tapauksilla on konkreettinen päivämäärä ja tekijä (Sélestan nainen, Henriette Cornier, Léger; Pavoine jne.) sekä keskeinen rooli psykiatrisen tiedonmuodostuksen historiassa. Tapansa mukaan Foucault eteneekin konkreettisten tapausten yksityiskohtaisen analyysin kautta rakentamaan yleisempiä ja

suurempia teoretisointeja psykiatrisen vallan muuttuvista muodoista.

Vuodesta 1810 asti Ranskan rikoslain pykälä 64, jonka mukaan toimintansa hetkellä mielipuolinen rikollinen oli rikosoikeudellisesti syyntakeeton, vaati lääketieteellisen auktoriteetin kutsumista oikeusprosessiin. Foucault haluaa osoittaa, kuinka psykiatrisissa asiantuntijalausunnoissa ei ole kyse ainoastaan pykälässä 64 mainitusta syyntakeettomuudesta, vaan ne rakentavat lopulta kokonaan uudenlaisen juridis-lääketeettellisen normalisoivan tietovalvan muodon. Vallan näkökulmasta kyse on juuri normalisoivasta vallasta, jonka kiinnekohta ei ole suvereeni hallitsija vaan epänormaali yksilö ja jonka varsinainen viitekohta ei ole juridinen laki vaan normalisoiva järjestys.

Luentojen aluksi Foucault lukee kaksi hieman huvittavaa oikeuspsykiatrista asiantuntijalausuntoa vuosilta 1955 ja 1974. Näissä kohtaamme sellaisia käsitteitä kuten "psykologinen alaikäisyys", "huonosti rakentunut persoonallisuus", "huono todellisuudentaju", "syvä affektiivinen epätasapaino", "mielikuvitustuohtanto", "perverssi peli", "donjuanismi", "alkibiadesmi" ja niin edelleen. Yleisön nau-raessa Foucault muistuttaa, ettei kyse ole *pelkästä* naurun asiasta, sillä lausunnot eivät ole harmittomia tekstejä vaan lausumia, joilla on lopulta jopa valta päättää elämästä ja kuolemasta, siis valta tappaa. Tätä valtaa ne eivät saa ainoastaan juridiselta instituutiolta vaan myös asemastaan tieteellisen totuuden diskurssina juridisen diskurssin sisällä. Lausumat ovat kieltämättä myös hilpeyttä herättäviä, hie-

man naurettavia diskursseja. Näiden "naurettavien", "tappavien" ja "totuudellisten" diskurssien kautta Foucault haluaa tutkia uudesta näkökulmasta häntä 70-luvulla kiinnostanutta "länsimaisen filosofian perustavaa teemaa" (Foucault 1999, 11) eli oikeuden ja totuuden suhdetta (*vérité-justice rapport*). "Kaiken kaikkiaan yksi välittömimmistä ja radikaaleimmista oletuksista kaikissa juridisissa, poliittisissa ja kriittisissä diskursseissa on ajatus perustavasta yhteensuoruuudesta totuuden lausumien ja oikeuden harjoittamisen välillä. Kun oikeuden hallinnointiin määrätty instituutio kohtaa totuuden lausumiseen pätevoiditetyn instituution, tai suppeammin, kun oikeusistuin kohtaa tieteilijän, kun juridinen instituutio kohtaa lääketieteellisen tiedon tai tieteellisen tiedon ylipäänsä, muodostuu lausumia, joilla on totuudellisen diskurssin asema ja huomattavia juridisia vaikutuksia." (Ibid., 11-12.)

Foucault'n siteeraamat lausunnot osuvat tähän juridiikan ja totuuden kohtaamis-pisteeseen. Ne ovat kuitenkin vieraita varsinaiselle juridiselle diskurssille, kuten myös kaikkein alkeellisimmille tieteellisen diskurssin muodostamisen säännöille. Ne rakentuvat juridisen ja tieteellisen diskurssin väliin, näiden sekavaan kohtaamis-pisteeseen epänormaaliuden ympärillä. Niiden käyttämät käsitteet (perverssi peli) eivät ole ankarasti ottaen juridisia tai tieteellisiä, kuten ei ole myöskään niiden teema (epänormaalius), jota ei ankarasti ottaen voi pitää rikoksena eikä sairautena, ei varsinaisesti juridisena tai lääketieteellisenä ilmiönä. Kyse on ennemmin normalisoivan vallan piiriin

kuuluvasta vaarallisen elämän määrityksestä, joka mahdollistaa juridisen vallan ja lääketieteellisen tiedon ylittää omat rajansa ja levittäytyä itselleen vieraalle alueelle diagnosoimaan ei-sairautta ja rankaisemaan ei-rikosta. Foucault kutsui tätä psykiatrian kummaa valtaa “groteskiksi” viittaen sen “ubumaiseen” (*ubuesque*) luonteeseen. Sanakirja *Laroussen* mukaan adjektiivi “ubumainen” kuvaa kuningas Ubuua muistuttavaa groteskia, absurdia tai karikatyyrimaista luonnetta. Ubu taas on patafyysikko Alfred Jarryn absurdin teatterin kuuluisa keskinkertainen, julma ja naurettava kuningas, jonka avulla Jarry pilkkasi 1800-luvun lopun porvaristoa. Foucault haluaa kuitenkin ottaa groteskin vallan käsitteen vakavasti ja väittää, ettei kyse ole vain porvarillisesta tyhmyydestä, hilpeästä absurdateetista tai mekaanisesta viasta vallan historiassa vaan harkitusta ja keskeisestä tekijästä vallan mekanismeissa, tietoisesta vallan teknologiasta, jonka tarkoitus on “vallan vaikutusten maksimointi nuorten tuottajan diskvalifikaation perustalta” (ibid., 12). Nerosta Hitleriin ja Mussoliniin asti karikatyyrinen valta ja naurettava julmuus on yhdistynyt länsimaisessa politiikassa, ja halpamaisen hallitsijan, kunnottoman kuninkaan, katalan kardinaalin ja absurdin auktoriteetin hahmot kuuluvat poliittiseen historiaamme. “Groteski on yksi olennaisista mielivaltaisen suverenisuuden menetelmistä. Mutta te tiedätte sen olevan myös uutteran byrokraatian menetelmä. Hallintokoneisto väistämättömine vallan vaikutuksineen on toiminut keskinkertaisen, ala-arvoisen, imbesillin, pinnallisen, nauret-

tavan, nuhjuisen, kurjan ja aikaansaamattoman virkakunnan kautta eli kaiken sen, mikä on muodostanut länsimaisten suurten byrokraatioiden olemukselliset piirteet 1800-luvulta lähtien.” (Ibid., 13.) Antropologi Pierre Clastres on osoittanut, kuinka primitiivisessä yhteisössä vallan luovuttamiseen henkilölle kuuluu samaan aikaan tuon vallan naurettavaksi tekeminen eräänlaisena vallan vaikutuksen rajoittamisen tekniikkana. Foucault’lle meidän yhteiskunnissamme vallan naurettavuus näyttää kuitenkin toimivan päinvastaiseen suuntaan vahvistaen sen vaikutuksia. Foucault halusi tehdä kokonaisen länsimaisen groteskin vallan tekniikoiden analyysin, mutta ajanpuutteen vuoksi tyytyi keskittymään pelkästään “Ubutieteeksi” kutsumaansa psykiatria ja “oikeuspsykiatrisen Ubuun” (ibid., 14) analysoimiseen. Tämä Ubu-diskurssi ei pyri niinkään korvaamaan rikosoikeutta tai luomaan sille uutta näyttämöä vaan etenee muodostamalla sarjan erilaisia kahdentumia samalla näyttämöllä. Luennoissa Foucault käyttääkin ahkerasti kahdentuman käsitettä.

Ensiksikin psykiatrisen Ubu kahdentaa rikkomuksen, joka ei viittaa enää vain lakiin vaan myös elämäntapaan kiinnittyen erityiseen yksilölliseen piirteeseen ja mahdollistaa näin rikkomuksen psykologis-eettisen kahdentamisen. Mikään laki ei kiellä “perverssiä ylpeyttä” tai “tunteellisia häiriöitä”, ja näin ubudiskurssi itse asiassa delegitimoi lakikoodin asettaman rikkomuksen paljastaakseen tämän alta sen kahdentuman, rikkomusta muistuttavan ilmiön, vaikkei tämä ole rikos-

lain nimissä vaan epäsäännöllisyys suhteessa tiettyihin fysiologisiin, psykologisiin tai moraalisiin sääntöihin. Nämä “poikkeamat” eivät ilmaannu vain pykälän 64 rikoksen tapahtuman kieltävinä tekijöinä, eivät edes vain rikosta selittävinä tekijöinä, vaan rankaus tai ainakin oikaisua vaativina rikollisuuden piirteinä. Psykiatrisen asiantuntijalausunnon “olennainen rooli on legitimoida tieteellisen tiedon muodossa rankaisevan vallan laajentaminen toisiin asioihin kuin rikkomuksiin [...] mahdollistaa juridisen vallan rankaisevan toiminnan uudelleen sijoittaminen yksilöiden muuntamiseen pyrkivien määrätietoisten yleisten tekniikoiden korpukseen” (ibid., 18). Toiseksi kysymys on rikoksen tekijän kahdentamisesta uuden rikollisuuteisuuden tai kriminaalin (*délinquant*)¹¹ käsitteellä. Kun pykälän 64 mukaan asiantuntijan tehtävä on osoittaa, voidaanko rikollista pitää vastuullisena teostaan vai oliko teko mielipuolinen, uuden asiantuntijadiskurssin tehtävä on etsiä rikoksen siemeniä rikollisesta jo ennen rikkomusta, osoittaa tämän muistuttavan rikostaan jo ennen sen tapahtumista. Tarkoitus on jäljittää ja ottaa kohteeksi rikollinen halu, joka puhkeaa lopulta ilmoille sitä kahlitsevien tekijöiden romahdettua. Lopulta lääkäri kahdennetaan “lääkäri-tuomariksi” ja tuomari “tuomari-lääkäriksi”. “Älkää kertoko minulle, että vain tuomarit tuomitsevat ja psykiatrit vain analysoivat, onko kysymyksessä olevan subjektin mielentila ja persoonallisuus psykoottinen vai ei. Psykiatrista tulee todella tuomari; hän todella aloittaa rikostutkimuksen eikä suinkaan

vain yksilön juridisen vastuun tasolla vaan tämän todellisen syyllisyyden tasolla. Vastaavasti kasvokkain tohtorin kanssa myös tuomari kahdentuu. Sillä kun hän asettaa tuomionsa, eli päätöksensä sellaisen rankaisemisesta, joka ei ole lain rikkomisen määrittämä juridinen subjekti vaan erityiset luonteenpiirteet omaava yksilö, kun hänen pitää käsitellä juridisen subjektin eettis-moraalista kahdentumaa, hän ei rankaise rikkomuksista. Hän voi sallia itselleen ylellisyyden, armon tai tekosyyin, aivan kuten haluatte, asettaa sarja yksilöä korjaavia, kuntouttavia ja sopeuttavia toimenpiteitä. Rankaisemisen epämiellyttävä ammatti muuttuu siten hyväntahtoisen parantamisen ammatiksi.” (Ibid., 22.)

Foucault’lle kyse ei ole vain psykiatrian lastentaudeista vaan hän haluaa osoittaa, kuinka vuosista 1810–30 lähtien oikeuspsykiatria oli täysin yhtenäinen yleisen psykiatrisen tiedon muodon kehittymisen kanssa ja jopa sille konstitutiivinen. Nykyään harva psykiatri suostuu enää henkilökohtaisesti leikkimään tuomaria tai tuomari lääkäriä, mutta rikollisen luonteen hoitaminen onkin siirtynyt “vaarallisen yksilön” käsitteen ympärille muodostuneille normalisoiville yleisille teknologioille. Foucault’lle nämä tekniikat eivät varsinaisesti koske rikosta tai sairautta vaan vaarallisuutta, ja niiden lähtökohta ei ole niinkään tuomitsemisen tai parantamisen halu vaan vanha poliittisen vallan seuralainen, pelko. Ne eivät ole yksinkertaisesti lääketieteellisen tiedon ja juridisen vallan yhteyden vaikutuksia vaan uudenlaisen sekä lääketieteestä että juridiikasta eroa-

van vallan muodon ilmentymiä. Kyse on juridisen vallan ja lääketieteellisen tiedon kolonialisoinneesta, omat sääntönsä ja autonomiansa omaavaa normalisoivasta vallasta. Tämän vallan ilmaantumista ja tapaa kytkeä yhteen eri instituutioita Foucault halusi tutkia ja kysyi “tapaa, jolla se on laajentanut suvereenisuuttaan yhteiskunnassamme” (ibid. 24). Viitaten Georges Canguilhemin *Normal et le Pathologique* -kirjan analyysiin normin ja normalisaation prosessin leviämisestä 1700-luvun lopulta lähtien Foucault muistuttaa, kuinka normalisaation prosessissa normi ei asetu suhteessa luonnolliseen mittaan vaan itse normalisaation suorittamiin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Normalisaation normi ei ole edes vain käsitteellinen apuväline tai ymmärryksen periaate vaan konkreettinen elementti, jonka kautta valtaa voidaan harjoittaa ja legitimoida. “Poleeminen käsite, sanoi Canguilhem, me voimme sanoa poliittinen käsite [...] normi avaa oven samanaikaiselle kelpoisuuden ja korjaamisen periaatteelle. Normi ei toimi sulkemalla ulos ja hylkäämällä. Se liittyy ennemmin aina positiivisiin interventioihin ja muuntamisen tekniikoihin, siis eräänlaiseen normatiiviseen projektiin.” (Ibid., 46.)

On muistettava, että tämä normalisoivan vallan historiallinen muodostuminen on konkreettinen lähtökohta Foucault’n kuuluisalle uudelle vallan analyysille. Kyse ei ole siten uudesta universaalista vallan teoriasta vaan konkreettisesta historiallisesta analyysistä nousevasta vallan käytön käsitteellistämisestä. Foucault’n mukaan käsitys yl-

häältä tulevasta ja negatiivisesta vallasta on orja- tai kastiyhteiskunnan historiallisen mallin mukainen, käsitys estävästä ja riistävästä vallasta feodaaliryhteiskunnan mukainen ja ajatus tuotannon suhteiden päälle rakennetusta ideologisesta vallasta hallinnollisen monarkian mallin mukainen. Tämä ei tarkoita, etteivätkö nämä vallan muodot toimisi edelleen yhteiskunnassamme, kuten kaikki akateemiseen vallankäyttöön tutustuneet hyvin tietävät. Mutta jos yhteiskuntamme ei ole ollut 1800-luvulta alkaen olemuksellisesti hallinnollinen monarkia sen enempää kuin kasti-, orja- tai feodaaliryhteiskunta, ovatko tosiaan modernin yhteiskunnan erilaiset vallankäytön tavat palautettavissa näihin historiallisesti vanhentuneisiin malleihin. Canguilhem esitti normaaliuden kategorian muodostuvan aina immanentissa suhteessa epänormaaliin ja konkreettisen epänormaaliuden määrittävän ajan käsityksen normaaliuudesta. Voitaisiin sanoa, että jos Carl Schmittin kuuluisassa juridisen normin poliittisia ehtoja kysyvässä teoriassa poikkeustilasta päättävä suvereeni päättää näin lain normaalista tilasta, Foucault’n normalisaation analyysissä päätös epänormaaliudesta muodostaa sosiaalisen normaaliuden tilan. Foucault ilmoittaa itse rajaavansa yleisemmästä normalisoivan vallan kysymyksestä vain yhden osa-alueen ja käsittelevänsä erityisesti normalisoivan vallan ilmaantumista seksuaalisuuden alueella ja 1800-luvulla. Luennoillaan hän pyrkii jäljittämään epänormaaliuden identifikaatiota 1800-luvulla ja keskittyy sitä osaltaan konstituoivaan kolmeen elementtiin, kolmeen modernien

pervertikkojen esi-isään, jotka identifioitiin, eroteltiin ja määriteltiin 1700-luvulla ja siten koottiin jälleen yhteen 1800-luvulla ne kolonialisoinneen ja yhdistäneen epänormaaliuden diskurssin toimesta. Nämä epänormaalin yksilön isoisät ovat ”ihmishirviö”, ”pikku masturboija” sekä ”oikaistava yksilö”. Ne kuuluivat alunperin eri sukukuntiin, erilisille yhteiskunnan alueille ja eri tekniikoiden piiriin, mutta jokainen niistä siirsi osan kulttuurisia perintökijöitään epänormaalin modernille suurperheelle. Vuoden 1975 luennoillaan Foucault ehti kuitenkin käsitellä vain kahta ensimmäistä hahmoa.

MAHTAVISTA MONSTEREISTA PIKKU POIKKEAMIIN

Peukaloinen lähestyi jättiläistä, riisui varovasti hänen saappaansa ja laittoi ne omiin jalkoihinsa. Saappaat olivat hyvin pitkät ja suuret, mutta koska ne olivat lumotut, ne muuttuivat suuriksi tai pieniksi sopien niitä käyttävän henkilön jalkaan. Niinpä ne sopivat hänen jalkoihinsa aivan kuin ne olisi tehty varta vasten hänelle. (Charles Perroul, *Hanhiemon tarinoita.*)

Epänormaalin isoisistä kaikkein antiikkisimman viitekehys on alusta alkaen ollut laki. Ihmishirviö on laajassa mielessä legaalin käsite, joka puhtaan olemassaolonsa kautta muodostaa sekä luonnon että yhteisön lakien vastaisen ”juridis-biologisen” hirviön. On juridis-biologisen alueen äärimmäinen ja samalla äärimmäisen harvinaisen käsite. ”Hirviö on raja, samanaikaisesti lain kääntymisen piste ja vain erityisen

poikkeuksellisissa tapauksissa ilmenevä poikkeus. Hirviö yhdistää mahdottoman ja kielletyn.” (Ibid., 51.) Hirviö on äärimmäisyyteen viety rikkomuksen raaka muoto, joka kiistää itse olemassaolollaan lain kuitenkin kutsumatta tätä vastaamaan, se rikkoo lakia jättämättä laille mitään sanottavaa. Oikeuden puheen sijaan hirviö herättää joko puhtaasti alistavan ja tuhoavan väkivallan eleen tai lääketieteellisen hoidon ja yleisen säälin reaktiot. ”Hirviö on automaattisesti laille ulkoinen lainrikkoja ja tämä on yksi sen ensimmäisistä kaksiselitteisyyksistä” (ibid., 52). Toinen hirviön paradoksi on olla spontaani ja brutaali luonnollinen muoto epäluonnollisuudesta. Se on mahtava malli kaikille luonnon leikkiä ilmentäville mahdollisille epä säännöllisyyksille ja pienille poikkeuksille. 1800-luvun lombrosolaiseksi ongelmaksi muodostuikin jokaisen taskuvarkaan takaa paljastuvan suuren luonnon hirviön etsiminen. Hirviön tekee siis ymmärrettäväksi pienimmätkin poikkeamat, mutta oman tautologisen logiikkansa mukaan, jossa ”hirviö on hirviö koska se on hirviö”. Tämä tautologia periytyy myös myöhemmille arksimmille ja tavanomaisimmille pikku pervertikoille ja epänormaaleille yksilöille.

Koska hirviö kuuluu poliittis-juridisen vallan alueelle, sen historiallinen asema muuttuu tuon vallan muutosten mukaan. Roomalainen laki yritti erottaa epämuodostuneet, vammaiset tai vajavaiset varsinaisesta vailla ihmismäistä muotoa olevasta hirviöstä (*monstrum*) kutsumalla näitä termillä *portentum* tai *ostentum*. Keskiajalla taas kahden luonnollisesti erillisen sfäärin

sekoitus muodosti hirviön.¹² Mutta Foucault tarkentaa, ettei pelkkä sekoitus riitä, vaan tämän pitää muodostua ongelmaksi myös siviilioikeuden, uskonnollisen tai jumalallisen lain näkökulmasta. Hirviön on kyseenalaistettava itse olemassaolollaan lakien soveltaminen. Vammaisuus voi järkyttää luonnon järjestystä, mutta sillä on oma paikkansa siviili- ja kanonisessa oikeudessa. ”Hirviömyydyttä on ainoastaan, kun luonnonlain epäjärjestys koskettaa, tunkee ja ahdistaa oikeutta, siviili-, kanonista tai uskonnollista oikeutta. [...] Hirviö on kasuistiikkaa, jonka luonnon epäjärjestys välttämättä johdattaa oikeuteen.” (Ibid., 59.) Tällä kasuistiikalla on historiallisesti muuttuvat muodot, jotka suosivat erilaisia hirviöitä. Keskiajalla pohditaan petomiehen olemusta, kun taas hieman yllättävästi renessanssin oikeudellisia, uskonnollisia ja lääketieteellisiä tekstejä kansoittaa siamilaisien kaksosten asettama ongelma yhdestä, joka on kaksi ja kahdesta, joka on yksi. Pelastuuko kastamattomaksi jäänyt siamilaislapsi sikonsa kasteen kautta on visainen kysymys. Foucault’ta kiinnosti kuitenkin erityisesti hermafrodiitti hirviö, kahden luonnollisesti erillisen sukupuolen sekoitus, jonka klassinen aika nosi erityisen ongelmalliseksi hirviöksi. Hermafrodiitti ei ollut enää yksinkertainen hirviö, joka voitiin polttaa roviolla, koska saatana oli lahjoittanut tälle kaksi sukupuolta. Hermafrodiitit jätettiin tuomitsematta, kunhan he valitsivat ”vahvemman” sukupuolensa. Heidät poltettiin ainoastaan, jos he olivat käyttäneet väärin ”lisäsuopuoltaan”, ja ongelmaksi muodostuikin tämän

väärinkäytön määrittäminen ja valvominen. 1600-luvun alussa kaksi yhdessä asunutta hermafrodiittia poltettiin, koska epäiltiin heidän käyttäneen myös väärää sukupuoltaan kanssakäymisissään. Samaan aikaan tohtori Duval alkaa vaatia tarkempaa sukupuolielinten tutkimista. Hän kritisoi kristinuskon sukupuolielinten suhteen tuntemaa häveliäisyyttä muistuttaen itse Kristuksen syntyneen Marian kohdusta ja toteaa merkantilistisesti kohdusta syntyvien lasten olevan valtion talouden keskeinen vauraus. Toimiesaan asiantuntijana hermafrodiittioikeudenkäynnissä Duval aloittaa näiden elinten kliinisen tarkastelun. Sitten 1700-luvun lääkärit tulevat kieltämään ajatuksen kahden sukupuolen samanaikaisuudesta samassa yksilössä. Hermafrodiiteilla on nyt vajavaiset yhden sukupuolen elimet ja joitakin toisen sukupuolen elinten sekundaarisia muotoja, ei varsinaista sukupuolten sekoitusta vaan epätäydellisiä ja poikkeavia rakenteita. Vuonna 1765 Anna Grandjeanin tapauksessa työtöksi kastettu Anna on alkanut tuntea vetoa naisiin, hän on pukeutunut pojaksi ja avioitunut naisen kanssa. Anna tuomitaan väärää sukupuolta käyttäneenä hermafrodiittina häpeäpaaluun piiskattavaksi, mutta hänet vapautetaan valituksen jälkeen, jos hän suostuu olemaan yhtymättä naiseen ja pysymään naisten vaatteissa. Tohtori Champeaux julistaa kuitenkin koko hermafroditismin saduksi ja näkee Annassa vain perverssin himokkaan naisen, moraalisen hirviön vailla lisäsuopuolta. Aikaisempi oikeudelle ja moraalille ongelmallinen luonnon hirviö alkaa muuttua

luonnostaan moraaliseksi hirviöksi.

Foucault'lle kyse ei ole vain hermafroditismin muuttuvista kasvoista vaan hän väittää yleisen moraalisen hirviön hahmon ilmaantuvan juuri 1800-luvun kynnyksellä. Tässä vanha suhde luonnon ja oikeuden välillä kääntyy ympäri, sillä kyse ei ole enää niinkään luonnollisesta epäluonnollisuudesta, jolla on mahdollisuus ilmetä myöhempana rikoksena, vaan nyt jokaisen rikoksen takana epäillään vaanivan moraalisen hirviön alkuperäisen luonnon. "Jokainen rikollinen saattoi yhtä hyvin olla hirviö, aivan kuten aikaisemmin jokaisella hirviöllä saattoi olla mahdollisuus tulla rikolliseksi" (ibid., 75). Rikos ei ole siis vain luonnon tai yhteiskunnan lakien rikkomista vaan rikollisuudelle itselleen kehittyvä luonto, joka sekä mahdollistaa että tekee välttämättömäksi eräänlaisen uuden rikollisuuden luonnonhistorian. Foucault'n mukaan taustalla ei ole uusi ideologia tai uudet tuotantosuhteet vaan uudet vallan teknologiat ja niissä tapahtunut siirtyminen vanhoista vallan rituaaleista ja julmuuksista kohti mitatumpia, taloudellisempia ja paremmin kohdennettuja vallan mekanismeja. Rikollisten kohdalla tämä vaatii rikoksen motivaatioiden ja intressien jäljittämistä, rikoksen immanentin rationaalisuuden tutkimusta, joka mahdollistaisi laittomuuden tehokkaamman ja tarkemman hallinnan. Tälle rationaalisuudelle ongelmaksi muodostuvat nyt järjettömät rikokset ilman järkevää motiivia tai intressiä, tai jopa suoraan tekijänsä intressin vastaiset rikokset. Nämä motiivottomat järjettömät teot

eivät kuitenkaan ilmentäneet mieluista houretta (*délire*), joka aikaisemmin yhdesä illuusion, väärän mielipiteen ja totuudelle epäuskollisuuden kanssa oli määrittänyt järjetöntä toimintaa. Psykiatrit pystyvät aluksi käyttämään vain vanhaa houremallia ja puhuvat "houreteoista" ilman varsinaista houretta tai vastustamattomasta suuntautumisesta, kunnes kehittävät uuden vietin/vaiston (*instinct*) käsitteen. Kysymys on impulsseista, viettimyksistä ja suuntautumisista; kaikkesta, mikä toisin kuin klassisen ajan passiot (*passions*) ei järjesty ennalta annetun representaation mukaan vaan erityisen dynamiikan kautta, jolle representaatiot, passiot ja affektit ovat sekundaarisia ilmiöitä. "Järjettömistä teoista [teoista ilman motiivia] ollaan siirretty viettitoimintaan" (ibid., 122). Vietit (*instinct*) selittivät aluksi vain äärimmäisiä ja kaikkein ongelmallisimpia tapauksia, mutta vähitellen tästä tietoteoreettisesti paikallisesta ja vähäisestä elementistä tuli perustava elementti koko psykiatrisen toiminnan alueelle. Myöhemmin vietit mahdollistivat myös psykiatrian liittämiseen biologiaan ja 1800-luvun evolutionääriseen patologiaan. Niiden ympärille kehittyivät myös kaksi 1800-luvun lopun suurta toisilleen vastakkaisista teknologiaa, eugeniikka yrityksenä korjata ihmiskunnan viettijärjestelmää perinnöllisyyden puhdistamisen kautta ja psykoanalytiikka yrityksenä normalisoida yksilöiden vietit. Mutta ennen kaikkea viettien käsite on koko epänormaaliuden psykiatrian perustava mahdollisuussehto, jota aikaisemmat teoriat hulluudesta eivät olisi voineet muodostaa. Viet-

tien kautta psykiatria pystyy levittäytymään kaikkialle patologisoimaan pienetkin poikkeamat ilman varsinaista hulluutta sekä yhdistämään mielipuoliset hirviömäiset murhat ja pienet poikkeavat perversiot. Luonnon epäjärjestys ja lain järjestys eivät enää törmää vain äärimmäisissä tapauksissa ja hirviömäisissä rikoksissa vaan poikkeustilasta on tullut sääntö, ja psykiatria voi löytää kaikesta jokapäiväisestä toiminnasta epäsäännönmukaisuutta normia kohtaan sekä normaaliuden patologista häiriötä. Hylkäämällä vanhan ajatuksen vieraantuneesta hulluudesta (*aliénation*) ja korvaamalla sen tahdotun ja tahdottoman jaolla sekä viettien käsitteen analyysillä uusi psykiatria ei enää tarvitse hulluutta toimiakseen. Sen ei tarvitse enää viitata *dementiaan* tai *deliriumiin* vaan pieniin poikkeavuuksiin, ja kaikki ihmisen käyttäytymisen muodot voidaan psykiatrisoida. Hirviöiden psykiatriasta tulee yleistä normaaliuden käyttäytymistiedettä. Jättäiläisten traaginen Historia on loppunut ja pienten poikkeamien proosallinen aika alkanut. "Historian lopun suuri jättäiläinen on muuttunut peukaloiseksi, pienten epänormaalien peukaloisten joukoksi, jonka kautta historia täst- edes alkaa" (ibid., 151).

POLIITTISET HIRVIÖT

Kaikki ihmishirviöt ovat Ludvig XVI:sta jälkeläisiä (Foucault, *Les Anormaux*).

Foucault yhdistää psykiatrian siirtymän myös yleisempään poliittiseen ja hallinnolliseen siirtymään, jossa kysymys ei ole enää hulluuden suhteesta

totuuteen vaan epänormaaliuden suhteesta yleiseen järjestykseen. Jos politiikan alueella juridis-poliittinen teoria oikeudesta toimi ennen Ranskan vallankumousta ja poliittinen historia vallankumouksen jälkeen poliittisena diskriminantina (*discriminant politique*) arvioitaessa poliittista liikehdintää, tunkee psykiatria yhtäkkiä tähän rooliin vuosina 1848–1871. Tai kuten Lombroso erottaa psykiatrisen fysionomiansa perusteella psyykkisesti harmoniset ja hedelmälliset vallankumoukselliset, kuten Marxin ja Charlotte Cordayn, epänormaaleista Pariisin anarkisteista, joiden poliisivalokuvat kertovat jo enemmän psyykkisistä vioista kuin merkittävästä poliittisesta liikkeestä.

Foucault jäljittää oikeuspsykiatrisista lausunnoista myös siirtymää kohti yleisempää ajatusta rikollisuuden sairaudesta. Sinänsä rikos yhteiskunnan sairautena on antiikkinen teema, mutta Foucault'n mukaan modernissa tätä teemaa vahvemmasi nousee ajatus rikollisesta yksilöstä sairaana. Yhteiskuntasopimuksen traditiossa rikollinen intressi on tietenkin se, joka kieltää kaikkien luonnollisessa intressissä olevan yhteiskuntasopimuksen allekirjoittamisen, mutta varsinaiseen rikollisen moderniin lääketieteellistämiseen päästään tämän luonnottoman intressin patologian kartoituksen kautta, joka yhdistää laittomuuden ja epänormaaliuden, rikoksen ja patologian: "Rikos tuomitaan tietenkin edelleen lain nimissä ja kaikille selvien todisteiden valossa, mutta yksilöitä rangaistaan aina suhteessa sairauden virtuaaliseen horisonttiin, heidät tuomitaan rikollisina, mutta heitä mita-

taan ja arvioidaan normaalin ja patologisen termein" (ibid., 85). Foucault väittääkin rikollisen patologisoinnin ja moraalisen hirviön ilmaantuvan aluksi poliittisena hirviönä. "Ensimmäinen hirviö on kuningas" (ibid., 87). Rikollisen yhteiskuntasopimusta rikkoava egoistinen intressi on vallan väärinkäyttöä, aivan kuten tyrannin yhteistahdon ylittävä egoistinen intressi ja despoottisen kuninkaan hahmo yhdistää rikollisen ja tyrannin. Syntyy "yhteys lain yläpuolella (*au-dessus*) olevan suvereenin ja sen alapuolella (*au dessous*) olevan rikollisen välillä, kahden laille ulkoisen teeman: suvereenin ja rikollisen" (ibid., 86). Foucault kuitenkin sivuuttaa tämänkin teeman antiikkisen perinnön ja korostaa Ranskan vallankumousta edeltävää ja sen jälkeistä aikaa kirjoittaen retorisesti kaikkien ihmishirviöiden olevan Ludvig XVI:sta perillisiä (ibid., 87). 1700-luvun lopussa teema despoottisen vallan ja rikollisuuden yhteyksistä löytyykin lähes kaikista rikosoikeuden teoretisoinneista, ja Ranskan vallankumouksen myötä se ilmaantuu eksplisiittisesti Ludvigin tuomitsemisen ongelmana. Jakobii-neille ja erityisesti Saint-Justille Ludvig oli "koko yhteiskuntaruumiin absoluuttinen vihollinen" (ibid., 88), jota ei voitu tuomita petturuuden tai valtiopetoksen rikoksesta; nämä rikokset viittasivat yhteiskuntasopimukseen, jota Ludvig ei koskaan ollut tunnustanut. Sama ongelma toistuu sittemmin 1800-luvun kriminologisessa pohdinnassa siitä, miten hirviömäinen rikollinen tulisi tuomita ja voidaanko häntä tuomita.

Foucault muistuttaa myös

vallankumouksen aikana nousseista kuninkaan hirviömäisyyden populaareista karikatyyrimäisistä ja poleemisista representaatioista. Niissä Ludvig edustaa kaikkiin historian kuninkaisiin liitettyä eläimellistä hirviömäisyyttä, ja erityisesti Marie-Antoinette saa kantakseen kaikki verenheimöisen, vieraan, eläimellisen, kannibalismiin ja irstailevaan inestisiin osallisen vampyyrinäisen roolit. Sama hirviömäisyys toistuu vasta-vallankumouksellisessa diskurssissa, jossa vuorostaan jakobiinit ilmaantuvat poliittisina petoina ja vallankumoukselliset massat kannibalistisena hirviölaumana. Samalla kaksi antiikkista seksuaalisuuteen ja ravintoon liittyvää kieltoa, inesti ja kannibalismi, sekä näihin liitetyt vanhat teemat kuninkaiden inestistä ja kumouksellisen massan kannibalismista aktivoitua uudelleen poliittis-moraalisen hirviön muodossa. Goottilainen romaani ja terrorin kirjallisuus, jota Foucault haluaa lukea ”poliittisena romaaneina”, fantasioivat loputtomasti vallan hirviömäisyydellä ja irstaudella yhdistäten hirviömäiset ruhtinaat ja rikolliset. Foucault’n mukaan inestin ja kannibalismien teemat siirtyvät myös myöhemmän juridis-lääketieteellisen epänormaalisuuden ytimeen ja muodostuvat myöhemmin myös useiden modernien tieteenalojen perustaviksi käsitteiksi. Durkheimin totemismista ponnistava etnologia kaivaa yhteisöjen pohjalta esiin inestin ja antropofagian ongelman, ja kysymys siitä, ”mitä syöt” ja ”kenet näit” on edelleen yksi akateemisen etnologian pakkomielle, jonka erillisiä ääripäitä edustavat Lévy-Bruhl ja Lévi-Strauss. Edellisessä annetaan etusija tote-

mismille rituaalisena primitiivisenä antropofagian ja näin muodostetaan äärimmäinen ero primitiivisen ”toiseuden” ja modernien yhteiskuntien välille. Jälkimmäisessä taas totemismi johdetaan naimaliittojen symboliseen kiertoon ja järjestykseen, joka johtaa primitiivisten ”toiseuden” ymmärtämiseen ja villien maineen palautukseen. ”Mutta te näette, kuinka olemme joka tapauksessa aina haarukoituja ja kannibalismi-inestisiin eli Marie-Antoinetten dynastiaan” (ibid., 96). Se mikä koskee etnologiaa, koskee myös psykoanalyysia, mutta jos modernin antropologia kulki historiallisesti totemismin (antropofagian) ongelmasta kohti inestikiellon ongelmaa, niin Freudin psykoanalyysi aloitti vuorostaan inestin rikoksesta, tästä kuninkaiden yliskäyvän vallan rikoksesta ja teki siitä kaikkien arkipäivän neuroosien ymmärtämisen lähteen. Sitten se siirtyi Melanie Kleinin kautta ymmärtämään neurooseja ahmimisen termeillä, objektien introjektion termeillä, kannibalismien termeillä, jossa kyse ei ollut enää kuninkaiden vaan nälän rikoksesta. Foucault ottaa siis jälleen esiin aikaisemmin moderneina vastatieteinä ylistämänsä psykoanalyysin ja etnologian. Jos ”Sanoisaa ja asioissa” näiden samuudesta toiseuteen eikä toiseudesta samuuteen kulkevien tieteiden piti herättää ihmistieteet antropologisesta unesta, nyt hän syyttää niiden ”toiseuden” analyysia vanhojen hirviömäisen transgression muotojen valveilla pidosta. ”Kaksi suurta hirviötä, jotka valvovat epänormaalin aluetta eivätkä vielä ole nukahtaneet – etnologia ja psykoanalyysi todistavat tästä – ovat

kielletyn käytön (*consommation*) kaksi suurta subjektia: inestinen kuningas ja kannibalistinen kansa” (ibid., 97).

PIENET PEUKALOIJAT

Tämä nuori mies oli kaikkein täydellimmän lamaantumisen tilassa, ulkoisesti hän oli täysin eloton. Hän tyydytti kaikkialla sen mitä huuli luonnon tarpeeksi. Hänen ruumiistaan lähti erityisen kuvottava haju. Hänellä oli kauhistuttava iho, roikkuva kieli, silmät kuopilla, hampaat irtaamassa ja ikenet keripukkimaisesta degeneraatiosta kertovien haavautumien peittämät. Kuolema saattoi olla hänelle vain vapautus pitkäästä kärsimyksestä. (Serrurier, *Dictionnaire des sciences médicales*.)

Jos ihmishirviö on herättänyt kauhua kautta aikojen, epänormaalien toinen esi-isä, pikkunanisti, alkaa kylvää levottomuutta varsinaisesti vasta 1800-luvulla. Ja jos hirviömäiset rikokset, kuten järjetömät lastenmurhat, loivat ongelmakentän, jossa rikollisen hirviön kysymys asetettiin 1800-luvun alussa ja joka siirtyi sitten epänormaalin kautta koskemaan kaikkia pieniä poikkeamia, niin tämä lasten pikku peukalointi sukulimillä tuntuu huomattavasti absurdimmalta ongelmalta. 1800-luvulla se kuitenkin täytti pelolla huolestuneiden lääkärin, kasvatustajien ja vanhempien sydämet. Onanistin viitekehys ei ole enää luonto ja yhteiskunta, kuten hirviön, vaan huomattavasti rajatumpi alue: sänky ja ruumis, vanhemmat, sisarukset ja tohtori, mutta ennen kaikkea yksilö ja hänen ruumiinsa. Samoin onanistin herättämä huoli ei ase-

tu enää rikollisuuden tai hiriömäisyyden vaan jokapäiväisen seksuaalisuuden kehiköön. Tosin varsinainen moderni seksuaalisuuden ongelma puuttuu vielä siitä, vaikka onania viittaakin seksuaaliseen toimintaan. Foucault'n mukaan onaniadiskurssi asettuu pikemminkin aikaisemman kristillisen lihan ja myöhemmän seksuaalisuuden psykopatologian väliin näistä eroavaksi ja näitä välittäväksi diskurssiksi. Pikku tumputtajan genealogiaa valmisteleekin luennoilla pitkä analyysi kristillisen ripittäytymisen ja tunnustuksen tekniikoiden muutoksesta uuden ajan alussa. Tässä Foucault vetoaa sekularisaatioon kiistäneisiin historioitsijoihin, jotka ovat puhuneet uudella ajalla tapahtuneesta yhteiskunnan syväkristillisämisestä. Tukeutuen lähinnä Henry Charles Lean vanhaan, mutta edelleen massiivisimpaan ripittäytymisen historiaan *History of Auricular Confession and Indulgences in the Latin Church*, Foucault jäljittelee taas juridisen kahdentavaa normalisoivaan valtaan johtavaa kehitystä, nyt kristillisen katumuksen muutoksista: "Lyhyesti, se huikea kehitys, joka tapahtuu keskiajan tariffikatumukselta 1600- ja 1700-luvulle pyrkii kahdentamaan (*doubler*) katumuksen menetelmän (joka ei aluksi ollut edes sakramentti) keskitettyillä analyysitekniikoilla, refleksiivisillä valinnoilla ja jatkuvalla sielujen, toiminnan ja lopuksi ruumiin hallinnoinnilla. Kyse on kehityksestä, joka johdattaa uudelleen aluperin katumuksen mallin muodostaneen lain juridiset muodot – rikkomuksen ja rangaistuksen – ojennuksen, ohjaamisen ja lääketieteen menetelytapojen kentälle." (Ibid.,

171.) Itse rippituoli, joka ilmaantuu vasta 1500-luvulla, kristallisoit pienessä kopissa uutta katumuksen tekniikkaa.¹³ Haureutta koskevan kuudennen käskyn kohdalla Foucault korostaa myös siirtymää suhde-seksuaalisuudesta yksilön seksuaalisuuteen. Skolastisella ajalla katumus määrittynyt juridisin termein, ja haureuden suuret rikokset ovat huorinteko, turmeleva viettely, abduktio, lailliseen parinmuodostukseen liittymätön nautinnonhaku, sodomia eli tyydytys väärässä paikassa, insesti ja eläimiin sekaantuminen. Sen sijaan myöhemmin haureuden tunnustamiseen kuuluu aistien, mielihyvän, ajatusten, aistimusten ja halujen tunnustaminen, joiden intensiteetti katuvan itsensä täytyy arvioida, mutta jota kuulusteleva pappi ohjaa ja yrittää tuoda päivänvaloon. "Vanha tutkimus oli olemuksellisesti sallittujen ja kiellettyjen tekojen inventaario, uusi tutkimus oli huolellinen kulku ruumiin läpi, eräänlainen lihan hekuman [*volupté*] anatomia" (ibid., 173).

Muutoksessa kuljetaan siis laista ruumiiseen, syntisistä ja kielletyistä teoista kohti yhä tarkempia synnillisen himon ilmentymien ja syiden analyysia, kohti uutta ruumiin kartografiaa tai lihan moraalista fysiologiaa. Tämä analyysi liittyy myös kasvavaan ruumiin tarkkailun ja ojentamisen tekniikoihin, jotka sittemmin leviävät laajasti kristillisissä kouluissa ja seminaareissa ja jättävät lopulta hankalan ja hieinan epätodellisen lihan teologian taakseen suosien seksuaalisuuden ilmenemisen pikutarkkaa tarkkailua. Foucault käsittelee myös pitkään katoista mystiikkaa ja etenkin nunnien saatanan pauloihin

joutumisen, riivaamisen (*possession*) ongelmaa, joka toisin kuin noituuden ulkoinen uhka asettui kirkon sisäiseksi vaaraksi. Nunnien ruumiinliikkeiden analyysistä Foucault löytää uuden riivaamisen somaattisen teatterin, jonka pääroolia näyttelee kouristus (*convulsion*), plastinen ja näkyvä muoto riivatun ruumiissa tapahtuvasta taistelusta. Käytyään läpi sarjan kirkon asettamia vastakouristuksellisia tekniikoita, Foucault huomauttaa, että kouristuksista tulee 1700-luvulla lääketieteen etuoikeutettu kohde, samalla kun se perii kirkon lihan hallinnoilta myös uuden seksuaalihygienian vartiijan roolinsa. Tässä uudessa moraalien anatomiasa masturbaatio identifioidaan tarkkailua vaativaksi ongelmaksi. Jos kristillinen lihan moraalinen fysiologia yhtyy 1700-luvulla hyödyllisen ruumiin yleisiin ojennustekniikoihin, niin himon anatomia siirtyy masturbaatiota käsittelevälle kasvattavalle lääketieteelliselle diskurssille, joka yhdistää sen epänormaalille keskeiseen vietin ongelmaan.

1700-luvun puolivälissä "herää ongelma, diskurssi, suunnaton papatus masturbaatiosta, joka ei lopu vuosisataan" (ibid., 219). Tuo papatus kysyy jatkuvasti, miksi lapset masturboivat, mutta ei vastaa siihen: "koska he nauttivat siitä". "Lihan tunnustukseen" kuulunut nautinnon teema puuttuu lähes kokonaan tästä diskurssista, jossa masturbaation keskeinen vaara ei ole synti, ei edes moraalittomuus, vaan puhtaasti sairaus. Kyse on ensiksikin tottaisen sairauden fiktiosta, polymorfisesta sairaudesta, joka toimii symptomina valtavalle määrälle sairauksia. Mut-

ta samalla kyse on myös keskiytneemmästä erityisten sairauksien etiologisesta syystä, joka löytyy nyt sairausluokitusten nosograafisista taulukoista. Kolmanneksi kyse on tohtorien itsensä järjestämästä temaattisesta hypokondriasta, jossa masturbaation vaikutukset somatisoidaan potilaan diskurssissa, elämässä, aistimuksissa ja ruumiissa. Masturbaatiosta tulee universaali syy kaikille sairauksille. Tämä diskurssi ei niinkään syyllistä lapsia, sillä kaikki lapsethan masturboivat, vaan kutsuu vanhemmat tarkkailemaan lapsiaan jatkuvasti. Lapsia tulisi tarkkailla kehdestä asti, kuten De Bourge kirjoitti 1860, mutta vain omien vanhempiensa toimesta. Vaarallisia ovat palvelijat, kotiopettajat, tädit ja sedät, jotka tuovat mahdollisesti perversioita vanhempien hyveellisyyden ja lasten viattomuuden väliin. Marcuselaisessa traditiossa 1800-luvun seksuaalisuuden kontrollin muodot on totuttu liittämään teollisuustyöläisten uuteen ruumiin kontrolliin, mutta Foucault painottaa, että onaniakampailussa oli kyse porvarillisen perheen sisäisen rakenteen uudelleen järjestämisestä. Työläisten sukupuolisuhteisiin liittyvä kampanja alkoi myöhemmin ja se oli osoitettu vapaita liittoja ja perheiden välistä liikehdintää vastaan julistaen yksinkertaisesti ”menkää naimisiin ja pitäkää huolta lapsistanne”. Se kohdistui aikuisten seksuaalisuuteen, kun taas onanian ongelma keskittyi infantiiliin seksuaalisuuteen, vaikka siinä olikin kyse enemmän porvarivanhemmista kuin varsinaisesti heidän lapsistaan. ”Vanhemmat! Pitäkää silmällä kihottuneita tyttäriänne ja poikienne erektioita, näin teistä

tulee todellisia ja täydellisiä vanhempia.” (Ibid., 235.) Rakastava vanhempi ei halua lapsensa sairastuvan ja kuolevan, ja uusi diskurssi kertoi masturbaation olevan kuolemaksi. Hyvien vanhempien on siis valvottava lapsiaan ja heidän ruumiitaan jatkuvasti, nukuttava näiden vieressä saman peiton alla jos tarve vaatii, tunnusteltava näiden mahdollisia erektioita, etsittävä merkkejä siemennesteistä, valvottava lastensa ruumista oman intiimin ja ruumiillisen läsnäolonsa kautta. ”Vanhemman ruumis kapaloi lapsen ja tässä paljastuu tämän manööverin tai ristiretken keskeinen kohde: uuden perheruumiin konstituointi” (ibid., 233). Kyse on uuden ydinperheen intiimin ruumiin muodostamisesta ja samanaikaisesta lääketieteellistämisestä erossa vanhasta suurperheestä. Jälkimmäisessä kysymys oli sukulaissuhteista ja liittolaisuuksista sekä omaisuuden ja sosiaalisen aseman siirtämisestä, ja sen seksuaaliset kiellot liittyivät näihin tehtäviin. Foucault’lle ydinperheen muodostuminen ei kuitenkaan sosiologisesti selitä itsessään masturbaatoristretkeä, vaan jälkimmäinen ja sen keskittyminen lapsien autoerotiikkaan oli yksi keskeinen poliittinen väline edellisen luomisen tekniikassa. Jos liittolaisuuden järjestelmä oli kehittänyt siveysvyön neitsyille estääkseen väärit yhtymiset, uusi ristiretki masturbaatiota vastaan muunsi sen lasten autoerotiikan estäväksi Jalade-Laffton-vyöksi. Uusi diskurssi kehittikin uskomattoman määrän pakkopaitoja, mekaanisia koneita, vanhempien hälytysjärjestelmiä, akupunktioneuloja, kemiallisia metodeja ja pahimmissa tapauk-

sisssa oikeutti sukuelinten silpomisen lasten terveyden tähden. Mutta vaikka vanhempien piti tarkkailla lapsia, tohtorien oli ohjattava vanhempia, ja lapset saivat tunnustaa masturbaationsa vain tohtorille, perhelääkäriin sijaan mieluiten vieraalle asiantuntijalle. Seksuaalisuudesta voitiin ja siitä täytyi puhua yksityiskohtaisesti ja laajasti asiantuntijalle, kotona siitä ei saanut puhua, mutta sitä piti jatkuvasti tarkkailla. Samaan aikaan ilmaantuu yleisempi ajatus palvelijat, kotiopettajat ja imettäjät diskvalifioivasta, vanhempien itsensä suorittamasta luonnollisesta kasvatuksesta. Tämä ”luonnollinen kasvatusta” on kuitenkin asiantuntijoiden auktoriteetin ohjaamaa ja uusien kasvatustelien ja lääketieteellisten taidonmuotojen määräämää. Itse asiassa luonnollinen kasvatusta on etappi kohti uutta valtiollista kasvatusta ja vähittäistä valtiollisten koulujen muodostumisen prosessia. Vanhempien on tarkkailettava lapsiaan, mikä on loputon tehtävä, koska kaikki myöntävät lasten joka tapauksessa masturboivan, mutta vain luovuttaakseen heidät sitten valtion normalisoivan kasvatuksen huostaan. Lasten infantiili seksuaalisuus kuuluu vanhemmille, mutta heidän myöhempi kasvatuksensa valtiolle.

Vuosisadan lopussa insesstin vaara syrjäyttää masturbaation ongelman, ja Foucault’n mukaan jälkimmäinen teki edellisen sekä vaikeaksi että helpoksi vanhempien hyväksyä. Vaikeaksi, koska sadan vuoden ajan heitä oli kehoitettu nukkumaan lastensa kanssa ja jopa koskettelemaan heidän sukupuolielimiään ja heille oli kerrottu ongelman olevan rajoitettu muista ihmis-

suhteista erotettuun lasten au-
toerotiikkaan. Mutta se oli
myös helppo hyväksyä, sillä
nyt heille kerrottiinkin varsinkin
psykoanalyysin toimesta,
että tuo infantiili seksuaali-
suus, jota he olivat niin ahke-
rasti tarkkaileet, oli vielä vah-
vemmin heidän omansa, se
oli itse heihin suunnattua.
Samalla kun heitä oli vuosisa-
dan ajan kehotettu kohti in-
sestinomaista tahdittomuutta,
tunkemaan lastensa peittojen
alle, heille kerrottiin nyt, ettei
ollut syytä ahdistua, sillä kyse
ei ollut heidän vaan lasten
insestisistä haluista. Kolman-
neksi asettamalla masturbaa-
tion sijaan inestinin absoluut-
tisen rikoksen vanhempien ja
lasten suhteen perustaan ja
jokaisen pienen epänormaali-
luuden lähteeksi, inestivaara
vahvisti ulkoisen auktoriteet-
in intervention tarvetta ja sy-
vensi perheen lääketieteellistä-
mistä. Vanhemman ei tar-
vinnut enää ihmetellä lapsen
omituista halua kurkistelemal-
la peiton alle säännöllisin vä-
liajoin, vaan nyt lääketiede
kertoivat hänelle, mikä tuon lap-
sen halun todellinen luonne
oli. Vanhemmista tuli samalla
tuon uuden tiedon subjekteja
ja tämän hullun halun objek-
teja. Foucault korostaa inest-
tin ongelman toimineen kuit-
tenkin täysin toisin työläisten
osalta ja erottaakin kaksi eri
inestimuotoa 1800-luvun lo-
pulta. Porvarillisessa perhees-
sä inestinin ongelma liittyi en-
nen kaikkea lapsen seksuaali-
suuteen, ja se kutsui lääke-
tieteellis-psykiatrista ja psyko-
analyyttistä apua. Työväen
osalta taas inestinin uhka tuli
ylhäältä tai ulkoa, isien, äitien,
vanhempien sisarusten tai
sukulaisten taholta, mikä
kutsui ulkoista puuttumista
pelastamaan lapset. Mutta tämä
ei ole lääketieteellistä

vaan luonteeltaan juridisem-
pää puuttumista, joka sit-
temmin tulee erilaisten sosiaa-
lityöntekijöiden tehtäväksi. Toi-
nen diskurssi kertoo vanhem-
mille, että heidän lapsensa
ajattelevat heitä kosketelles-
saan itseään, ja toinen taas
kieltää vanhempia koskemasta
lapsiinsa. Ei siis ihme, että
etnopsykoanalyttiset teoriat
yrittävät yhdistää nämä ylei-
seksi ja abstraktiksi inesti-
teoriaksi, jossa lasten vahva
inestihalu vaatii aikuisten in-
sestikieltoa.

Yleisen ja abstraktin teorian
sijaan kysymykset onaniasta
ja inestistä asettuvat Fou-
cault'lle näiden ongelmien
konkreettis-historiallisten muo-
tojen kautta ja erityisessä suh-
teessa psykiatrisen tieto-val-
lan kehittymiseen. Foucault
aloitti uransa psykiatrian ope-
tajana ja harjoittelijana psykiat-
risessa sairaalassa, ja luennot
näyttävät jälleen olevan erään-
lainen kantilainen järjen itse-
kritiikki, joka koskee nyt psy-
kiatrisen järjen rajanylityksiä.
Foucault ei kuitenkaan kysy,
missä rajoissa ja minkä ehto-
jen pohjalta tämä psykiatri-
nen järki on mahdollinen,
vaan hän kysyy, mitkä ovat
olleet sen rajattoman leviämi-
sen historiallisia mahdollisuus-
ehtoja. Vastauksena hän antaa
epänormaaliuden käsitteen,
joka liittyy poliittis-historialli-
seen normalisaation tekniikoi-
den kehittymiseen. Jos hirviö-
mäiset rikokset loivat juridis-
psykiatrisen sekasotkun, jon-
ka kautta psykiatria pystyi laa-
jentamaan otettaan koko yh-
teiskunnasta, niin onanian
ongelma teki saman perhepsy-
kiatrisen sekasotkun alueel-
la. Varsinaisen onanian vastai-
sen ristiretken jo loputtua
myöhempi seksuaalisuuden
psykopatologia saattoikin vie-
lä luoda seksuaalisen vietin

avulla yhteisen ongelmaken-
tän aina itseään koskettele-
vista lapsista silmittömiin mur-
hamiehiin. Foucault korostaa
varsinkin infantiilin seksuaali-
suuden psykiatriselle keskei-
seksi muodostunutta roolia
mahdollisuutena psykiatrisoi-
da yhä vapaammin kaikkea
käyttäytymistä. Oikeuspsykiat-
rian kohdalla Foucault oli huo-
mauttanut, kuinka psykiatria
pääsee vähitellen eroon hullu-
luudesta ja rikoksesta, ja nyt
hän huomauttaa sen pääse-
vän eroon myös sairaudesta.
Se lakkaa olemasta tietoa sairau-
udesta tai on sitä vain se-
kundaarisesti, sillä perustal-
taan se ei käsittele sairautta
tai sairasta ihmistä vaan käyt-
tämistä ja tämän mahdollis-
ia poikkeamia tai epänor-
maaleja muotoja. Se on ab-
surdia, itse patologisen hyl-
käävää lääketiedettä, itsensä
diskvalifioinnin kautta toimi-
vaa groteskia valtaa. "Koh-
teen depatologisointi oli mah-
dollisuus, jonka kautta psy-
kiatrisen (edelleen lääketie-
teellinen) valta kykeni yleis-
tämään itsensä. Tämä asettaa
ongelman: kuinka teknologi-
nen dispositiivi, tieto-valta,
voi toimia tavalla, jolla tieto
depatologisoi aluksi objek-
tien alueen, jonka se kuiten-
kin antaa vallalle, joka voi
toimia ainoastaan lääketie-
teellisenä valtana? Luulen, että
psykiatrian keskeinen ongel-
ma, te kenties sanoisitte aivan
selvä ongelma, on ei-patologi-
sien ylitse harjoitettu lääke-
tieteellinen valta." (Ibid., 292.)

Markku Koivusalo

viitteet

1. Foucault *Le Nouvel Observateurin* haastattelussa. Lainattu Eribon 1993, 308.
2. Foucault *Le Nouvel Observateurissa* 7.4.1975. Lainattu Eribon 1993, 263.
3. Foucault, *Résumé des cours, 1970–1982*. Julliard, Paris 1989.
4. Näitä ovat luennot vuosilta 1973–76, *Le Pouvoir psychiatrique*. Gallimard 2003; *Les Anormaux*. Gallimard 1999; *Il faut défendre la société*. Gallimard 1997 sekä vuoden 1981–82 luennot *L'herméneutique du sujet*. Gallimard 2001.
5. *Society Must Be Defended ja Abnormals*, Picador 2003.
6. Antiikin tutkijat riitelevät edelleen siitä kuuluuko Alkibiades varsinaiseen Platonin tuotantoon vai ei. Tällä ei tietenkään ole mitään merkitystä sille, että kyse on joka tapauksessa antiikin sokraattisesta tekstistä oli sen tekijä kuka tahansa. Foucault itse kuitenkin kallistui pi-
tämään tekstiä Platonin tuotantoon kuuluvaksi, itselläni ei ole taas mitään kompetenssia esittää asiasta mitään mielipidettä.
7. Foucault: “Qu'est ce que les Lumières?” = “L'art du dire vrai”. Luento 5. tammikuuta 1983.
8. Foucault, *Discourse and Truth. The problematization of parrhesia*. Northwestern University, 1985. Kuusi luentoa parrhesiasta Berkeleyssä.
9. Itse asiassa 1975 tammikuusta maaliskuuhun pidetyt luennot.
10. *Moi, Pierre Rivière*. Présenté par Michel Foucault. Paris, Gallimard 1973; *Herculine Barbin*. Gallimard 1978; *Le désordre des familles*. Lettres de cachet des archives de la Bastille au XVIIIe siècle. Paris, Collection Archives, 1982.
11. Nykyslangin englannista johdettu kriminaali on tietenkin äärimmäisen huono suomenos tälle termille, mutta se ei ole Foucault'n yhteydessä kui-
tenkaan yhtä katastrofaalinen kuin *Tarkeilla ja rangaista*-teoksen suomenkielinen käännös lainrikkoja, sillä Foucault'lle *délinquant* ei ole välttämättä lain rikkoja *de facto*, eikä viittaa niinkään lain rikkomiseen vaan mahdolliseen rikolliseen luonteeseen.
12. Tällaisia ovat ihmisen ja eläimen sekoittava härän pään omaava mies; kahden lajin sekoitus kuten vuohen pään omaava sika; kahden yksilön sekoitus kuten kaksipäinen ihminen tai kahden sukupuolen sekoitus kuten mies-nainen; muotojen sekoitus kuten käärmettä muistuttava raajatön ihmisen. Hirviö on myös elämän ja kuoleman sekoitus, kuten elämään kykenemätön viallinen mutta vielä elävä vauva.
13. Vaikka Foucault keskittyikin katolilaiseen puoleen, hän pyrkii osoittamaan myös saman muutoksen tapahtuvan protestanttisissa itsetutkiskeluissa.

KIRJALLISUUS

- Eribon, Didier, *Michel Foucault*. Vastapaino, Tampere 1993.
- Foucault, Michel, *L'ordre du discours*. Gallimard, Paris 1971.
- *Dits et écrits* II. Gallimard, Paris 1994.
- *Il faut défendre la société*. Gallimard, Paris 1997.
- *Les Anormaux*. Gallimard, Paris 1999.
- *L'herméneutique du sujet*. Seuil, Paris 2001.